

Tematikus összeállítás

RENDAHGYÓ BIOLÓGUSSORSOK

BIOLOGISTS WITH ATYPICAL FATES

VENDÉGSZERKESZTŐ: HARGITTAI ISTVÁN

BEVEZETŐ

INTRODUCTION

Hargittai István

az MTA rendes tagja, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
istvan.hargittai@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

Rendhagyó biológussorsok a 20. században címmel az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Bizottsága 2019. szeptember 13-án előadóülést tartott. Az elhangzott öt előadás némileg szerkesztett változatát a *Magyar Tudomány* főszerkesztőjének meghívására közöljük. A magyar tudományosság jelentős része magyarországi indulású, de pályáját külföldön beteljesítő kutatókhoz köthető. Az említett öt tudós közül hárman sikeres pályát futottak be „Nyugaton”. Kettő a Szovjetunióba emigráltak. Egyikük tragikus véget ért, a másik végül hazatért. Az előadóülés és az iránta mutatott érdeklődés is jelzi, hogy ezen a területen az Akadémiának még sok tennivalója van. Az előadóülés anyagának megjelentetése arra is jó alkalom, hogy kifejezzük elismerésünket Müller Miklósnak, az MTA külső tagjának tudománytörténeti kutatásaiért és másokat is erre ösztönző, segítő tevékenységéért.

ABSTRACT

Biologists with Atypical Fates in the Twentieth Century was the title of a symposium organized by the Commission of Science and Technology History of the Hungarian Academy of Sciences on 13 September 2019. There were five talks about five biologists who left Hungary under a variety of circumstances. Three thrived in the 'West' and two emigrated to the Soviet Union. One became victim of Stalin's terror, the other eventually returned to Hungary. All of them were important contributors to their respective fields. The publication of the slightly edited talks provides a good opportunity to pay our respect to one of the authors, Miklós Müller, an external member of the Academy, for the accomplishments in his studies of science history and for his encouragement and assistance to others in the field.

Kulcsszavak: Bauer Ervin, Boray József, Koller Pius Károly, Müller Miklós, Szörényi Imre, Ullmann Ágnes

Keywords: Ervin Bauer, Joseph Boray, Peo Charles Koller, Miklós Müller, Imre Szörényi, Agnes Ullmann

Müller Miklós 2014-ben
a Rockefeller Egyetem kertjében
(Hargittai István felvétele)

Az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Osztályközi Állandó Bizottsága (elnöke Láng Benedek, az MTA doktora) 2019. szeptember 13-án előadótalálkozót tartott *Rendhagyó biológussorsok a 20. században* címmel. A következő előadások hangzottak el: Müller Miklós és Elek Gábor: *Bauer Ervin, a halálos ítélettől az emlékmű leleplezéséig*; Orosz Ferenc: *Szörényi Imre – az egyetlen Sztálin-díjas magyar tudós*; Varga Máté: *Kromoszómák és gének – Koller Pius Károly útja Pannonhalmától a Fulham Roadig*; Kassai Tibor: *Boray József állatorvos életútja Salgótarjánról az Ausztrál Parazitológiai Társaság elnöki posztjáig*; és Venetianer Pál: *A párizsi Pasteur Intézet világhírű magyar molekuláris biológusa: Ullmann Ágnes*. Az előadások tanulságait

az ülésen e sorok írója összegezte. Az előadás-sorozat nagy érdeklődés mellett zajlott, és a hallgatóság aktív volt az előadásokat követő vitákban. Az előadóülés modellértékű lehet, amennyiben érdemes lenne hasonló előadás-sorozatokat szervezni. Sajnos vagy szerencsére, szinte minden tudományterületen bőven lehetne hasonló témákat találni, beleértve továbbiakat a biológiában is, hiszen csak töredéknyi sorsot dolgozott fel ez az előadóülés. Joggal büszkélkedünk külföldre szakadt kutatótársaink eredményeivel, de fontos azokat az okokat is feltárni, amelyek hazájuk elhagyására késztették vagy kényszerítették őket. Mindannyiunk számára fontos a tanulás és tapasztalatszerzés nemzetközi kutatóhelyeken, de a mozgás az esetek nagy részében egyirányú. Ha szembenézünk ennek okaival, és tanulunk belőlük, máris közelebb kerülünk ahhoz, hogy perspektivikusan ez a mozgás egyirányúból kétirányúvá váljék.

Ez a *Bevezető* alkalmat ad arra is, hogy néhány szóval méltassuk Müller Miklós (1930), a Rockefeller Egyetem emeritus professzora érdemeit. 1955-ben végzett a

Budapesti Orvostudományi, mai nevén Semmelweis Egyetemen. Ugyanott kezdte pályáját, a Szövetteni és Fejlődéstani Intézetben. Kutatásaiban elsősorban a sejten belüli metabolizmus mechanizmusát vizsgálta. Akkori és későbbi eredményeinek nemzetközi visszhangját amerikai, francia, német és magyar elismerései jelzik. Publikációinak köszönhetően Christian de Duve (1917–2013) sejt kutató és biokémikus meghívására pályáját 1964-től a Rockefeller Egyetemen folytatta. De Duve 1974-ben, a Nobel-díj átvétele alkalmával tartott *Sejtbéli felfedezéseink centrifugával* című előadásában több helyen is megemlíti Müller Miklós munkáit, és legalább hét dolgozatára utal. Azzal, hogy Müller Miklós társszerző volt, em fejeznénk ki valóságos szerepét ezekben a kutatásokban. De Duve elmondta, hogy Müller Miklós *vezetésével* egész sor vizsgálat történt New Yorkban, amelyek nyilvánvalóan részét képezték a Nobel-díjas előadás anyagának. Idővel Müller Miklós saját laboratóriumot szervezett, és vezette a Parazitológiai Biokémiai Laboratóriumot. A Rockefeller Egyetem professzoraként vonult nyugalomba, de munkáját nem hagyta abba. Egy ideig folytatta a biokémiai kutatásokat, majd egyre inkább teret nyert tudománytörténeti érdeklődése. Rendhagyó pályát futott be, ha csak arra gondolunk, hogy New Yorkban kutatja, mégpedig nemzetközi elismeréssel, a szovjet biológia tragédiáját és a sztálini–liszenkói tudományellenes és sarlatán irányvonal erőszakos alkalmazását a szovjet érdekszférába tartozó országokban, elsősorban Magyarországon. A rendhagyó biológussorsokkal foglalkozó előadóülés szinte valamennyi résztvevője elismerően nyilatkozott arról, milyen segítséget jelentett munkájukhoz Müller Miklós bátorító támogatása.